

Михайло ГОЛУБЕЦЬ

АНДРІЙ ПЯСЕЦЬКИЙ — ВИДАТНИЙ ЛІСОЗНАВЕЦЬ, УКРАЇНСЬКИЙ ПАТРІОТ, ГРОМАДСЬКИЙ ДІЯЧ

Відомий український вчений у галузі лісової екології та громадський діяч, що досліджував карпатські ліси за участю сосни кедрової. Розробив першу природно-історичну районізацію лісів західних областей України, а також екологічні основи побудови рядів типів українського лісу та їхнього біологічного розвитку. В роки німецької окупації доклав зусиль до збереження від вирубування ялівцевих лісів на Розточчі. За це був заарештований і розстріляний німецькими фашистами.

Ключові слова: науковець, лісівник, ліси, типи лісу, розвиток, сосна кедрова, охорона природи.

Талановитий та енергійний дослідник, учений й український громадянин Андрій Пясецький жив і працював у складний, бурхливий, неспокійний історичний час. Народився і виростав у часи політичних конфронтацій, революційних перебудов, економічного гноблення західноукраїнських земель, переслідування української інтелігенції, обмежування можливостей або й заборони українцям працювати за спеціальністю. Незважаючи на перешкоди, завдяки працьовитості й фаховій спрямованості Андрій Пясецький розвинув не лише свої організаційні здібності, а й наукову присутність, чітко визначив стезю ужиткового застосування своїх наукових надбань.

Уже 1940 року він здобув звання доцента кафедри лісової ботаніки Львівського лісотехнічного Інституту і видав друком працю „Про українську лісову типологію“, а 1941 року — „Загальний нарис природно-історичної районізації лісів Західних областей УРСР“. 20 лютого 1941 року захистив кандидатську дисертацію на тему „Карпатський кедр, його охорона і кедрові заповідники“. 1942 року побачила світ його фундаментальна монографія „Про побудування і біологічний розвиток ряду типів українського лісу“, видана у Львові Природничою секцією Наукового Товариства ім. Шевченка...

Визначальним чинником лісознавчого поступу молодого дослідника було ознайомлення з науковими здобутками перших десятиліть минулого століття відомих учених — А.-К. Каяндера, Ф.-Е. Клементса, Г. Висоцького, Б. Шиманського, В. Сукачова, І. Юркевича та інших. А вирі-

шальний вплив на нього мало наукове відрядження до Києва, зустрічі з академіком АН України Петром Погребняком та ознайомлення з його публікаціями з питань методики лісової типології, лісорослинних умов Лівобережного і Правобережного Полісся України, наукових засад лісової типології. Саме вони сприяли розробленню наукових принципів розбудови і фундаментального опису лісорослинних умов і „типів українського лісу“.

Показовим є те, що вже у вступі до книги 1942 року А. Пясецький переконливо твердив, що під час вивчення типів лісу деякі дослідники зовсім не брали до уваги ознаки корінних лісорослинних угруповань, а типи лісу визначали за показниками теперішніх навіть похідних лісостанів; описи проводили на розрізаних пробних площах, часто віддалених між собою, у різних кліматичних, геологічних та історичних умовах. Під час досліджень вони звертали увагу насамперед на теперішній стан екологічних чинників в аналізованих умовах, на їхній статичний блок, ігноруючи часові динамічні зміни екологічних умов і трофогенну, гідрогенну та кліматогенну спорідненість типів лісу. Вчений вважав, що цю спорідненість можна виявити лише в разі пізнання тісних взаємозв'язків між екологічними факторами середовища та формами лісорослинних проявів. Він їх виявив під час вивчення „комплексу типів лісу в Дослідному Надлісництві Янів біля Львова (теперішня територія заповідника „Розточчя“, що неподалік від Янівського озера) за допомогою типологічної методології Алексєєва-Погребняка“. Критичний аналіз змісту цієї книги („Про побудування і біологічний розвиток...“) дає змогу не лише усвідомити ґрунтовну наукову витонченість її автора, а й оцінити непересічну пізнавальну, виховну, навчальну й ужиткову цінність його науково-дослідної діяльності. Вони до наших днів є темою обговорення у педагогічній роботі фахових лісогосподарських підрозділів вищих і середніх лісівничих навчальних закладів.

Типологічний профіль А. Пясецького завдовжки 1050 і завширшки 50 м (21 ділянка 50 × 50 м) у межах абсолютних висот 295—340 м і ґрунтових відмін від алювіяльних торф'яних покладів (ближче до Янівського озера) і делювіяльних пісків, літотамнієвих і піскуватих вапняків до рендзинових ґрунтів, підстелених поруватими вапняками на хребті горба. Книга оснащена змістовним картографічним зображенням профілю під назвою „Екологічні чинники і таксаційні елементи лісостану в ряді типів лісу“. На ньому графічно зображено поздовжній профіль лісостанів у масштабі довжини 1 : 3400 і висоти 1 : 1380 з відзначенням видового складу (береза, сосна, дуб, бук, явір, граб), глибини проникнення у ґрунт коренів деревних видів, висоти підліску й підросту, рівня ґрунтових вод, назв типів ґрунтів у кожному типі лісу, родин типів лісу (А, В, С, D) і типів лісу, складу і повноти лісостанів, кількості дерев усіх лісових видів, їхньої маси, ваги, поточного і середнього приростів, плану всіх ділянок у горизонталях щометра, плану дослідних робіт, площинок для обліку природного поновлення, механічного складу ґрунтів, глибини ґрунтових профілів, вмісту в ґрунті азоту і кальцію та його рН. Такого детального графічного відображення результатів досліджень лісового об'єкта нам не пощастило

побачити в жодній іншій науковій публікації. У межах профілю виділено 10 типів лісу (від мокрого бору А₄ до бідного свіжого груду D₂). Для пізнання особливостей росту дерев, структури й продуктивності деревостанів зрізано й проаналізовано 89 модельних дерев, оцінено природне поновлення на 160 (2 x 2 м) облікових площинах, видовий склад трав'яного покриву, підросту і підліску, а також мохів і лишайників, обміряно 2599 дерев, закладено 32 ґрунтові розрізи, за генетичними горизонтами відібрано зразки ґрунту для визначення їхніх водно-фізичних і хемічних властивостей. На основі аналізу головних екологічних чинників, вибраних згідно з методикою П. Погребняка (ґрунтової вологості, реакції ґрунту, кількості вапна, кількості азоту, механічного складу ґрунту й товщини ґрунтових шарів) визначено екологічний потенціал кожного типу лісу та особливості його структури.

Заслуговує на увагу лісівничо-екологічний опис ділянки кожного типу лісу, її мезо- і мікрорельєфу, ґрунтового розрізу завглибшки до 2 м, наземного рослинного вкриття, видового складу й відсоткової участі рослин у трав'яному ярусі і, за шкалою Г. Висоцького, видового складу і частки чагарників у підліску, а також деревних видів — у деревостані й повної його лісівничої характеристики: вік, повнота, зімкнутість, санітарний стан, таксаційна якість тощо. В окремому розділі описані фітосоціологічні взаємини між деревними, карликовими, чагарниковими, трав'яними видами і мохами навесні й восени, а також їхні особливості в корінних, похідних і перехідних групах типів лісу залежно від екологічних і фітосоціологічних умов.

Детально проаналізовані генезисні ознаки деревних видів і їхніх лісостанів в усіх типах лісу, особливості ходу росту доміантних видів у висоту, формування продуктивності лісостанів за показниками висоти й діаметра дерев, об'єму, маси деревини за середнім і поточним приростами, сухою масою деревини і бонітетом панівних видів, а також станом природного поновлення.

Узагальнений порівняльний аналіз усіх зібраних матеріалів був покладений в основу формування зведеної класифікаційної схеми лісо-рослинних умов (лісових місцевиростань), за П. Погребняком, і досліджуваного ряду типів лісу. У кінцевому підсумку книги подані основні закономірності територіяльного розташування, просторової структури, екологічної зумовленості, вікової динаміки, стійкості й продуктивності лісостанів у кожному типі лісу й у класифікаційному ряді.

На підставі аналізу наслідків натурних і лабораторних досліджень, фахового використання наукових методик, глобального осмислення одержаних результатів, їхньої критичної оцінки, порівняно з теоретичними положеннями лісівничої і загалом біологічної наук можемо переконливо стверджувати, що А. Пясецький був глибоко обізнаним природознавцем, чудовим знавцем генетичних, географічних, історичних, динамічних, функціональних, захисних і природоохоронних рис лісових угруповань, закономірностей їхнього просторового розміщення, екологічної диференціації, типізації і розумного використання. Його науковий хист,

глибоке захоплення природним багатством лісового типу рослинності, постійне прагнення проникнути в сутність його будови і формування властивостей потужної, стійкої, захисної живої системи стали еталоном фахового росту, патріотичної турботи, безкомпромісного служіння рідній землі й прикладом самовідданої праці на ниві формування національної гідності і захисту українських багатств. Цьому він присвятив усе своє молодече життя, весь свій науковий талант. Його лісознавчий інтелект сприяв проникненню методологічних засад української лісотипологічної школи академіка Петра Погребняка на возз'єднані західноукраїнські землі й формуванню типологічних основ ведення лісового господарства. Наукове надбання Андрія Пясецького було символом становлення у Галичині теоретичного фундаменту лісівництва. Але на 33-му році життя його творчий політ був перерваний гітлерівським окупантом...

Понад шістьдесят років тому я, студент лісогосподарського факультету, вперше відвідав профіль Пясецького. Пізнавальна, виховна і лісознавча мета творця профілю, його дослідницький задум донині є корисним зразком у моїй пам'яті.

Андрій Пясецький народився 27 серпня 1909 року в селі Реклинець біля Великих Мостів на Львівщині, у родині місцевого священика Льва та його дружини Софії з роду Подолинських. Він був наймолодший з п'ятьох дітей. Його старший брат Володимир, хорунжий УГА, загинув 1919 р. у бою з польськими окупантами під Жовквою. Християнське виховання у родині й патріотичний подвиг брата були вагомими чинниками у вихованні національної свідомості, громадської активності й аналітичного мислення майбутнього вченого. Під час навчання у Львівській державній українській гімназії він став членом молодіжної скаутської організації „Пласт“, яка мала за мету виховання духовно й морально розвиненого, фізично стійкого юнацтва.

Важливо й те, що Андрій як майбутній патрон лісу без вагань вибрав для себе курінь „Лісових чортів“, членами якого були брати — рідний Юрій і двоюрідний Петро. До куреня приймали лише тих юнаків, котрі постійно працювали над самовдосконаленням, не мали фізичних вад і проти котрих не голосував жоден член куреня. Це давало йому змогу перебувати в літньому пластунському таборі на горі Сокіл біля Підлютого, у долині славної в Горґанах ріки Лімниці. Тривале перебування у стихії лісу й ночівля у наметах формували відвагу й „опришківський“ дух, а чітке виконання порядку денного (пробудження на поклик сурми, руханка, вмивання у річці, ранішня молитва, підняття національного прапора, а після сніданку — запальні ігри, фізичні змагання, мандрівки на верхів'я близьких гірських хребтів) гартувало. Незабутні враження залишали кам'янисті розсипища на верхів'ях Аршиці, Ігровища й Сивулі, тривалі переходи завдовжки в кілька десятків кілометрів до Микуличина, Яремча та в інші місця.

Після закінчення навчання у гімназії 1927 року Андрій став студентом рільничо-лісового факультету Львівського політехнічного інституту, де мав змогу слухати лекції відомих професорів Д. Шлемкевика, П. Вердака з

ботаніки, Ф. Кжисіка — з деревинознавства та ін. Продовжуючи працю у „Пласті“, 22 червня 1929 року бере участь у зборі куреня з нагоди посвячення прапора, під час якого співали гімн „Лісових чортів“, автором слів котрого був Андрій:

*Прапоре наш, замай нам в гордїй славі!
І золотом, і сріблом заблишти,
Шляхи нові, могутні величаві
Бурхливим полетом нам вказуй ти!
Прапоре наш, зорїй нам у неволі
Вогненним слявом воскресних днів,
Не дай зламатись нам в тяжкій недолі
І в грудях розпали завзяття й гнів!
Прапоре наш, веди нас в бїї побідній
Крізь блиск мечів, і дим, і смерть, і кров,
Аж як воскресне нарід наш свобідній,
Нехай прийме тебе під свій покров...*

Прапор освятив у храмі Святого Юрія світлої пам'яті Митрополит Андрей Шептицький.

У серпні 1929 року Андрій у складі свого куреня здійснив подорож на Поділля, де біля села Більча Золотого зустрів поета Олега Кандибу і протягом кількох днів допомагав йому виконувати археологічні розкопки печерного поселення. А через рік польська влада розгорнула репресії, припинила діяльність „Пласту“, арештувала багатьох активних політичних і громадських діячів, зумовила емігрування за кордон відомих „Лісових чортів“.

Незважаючи на труднощі, А. Пясецький не припиняє навчання. 1933 року він захистив дипломну роботу „Охорона лімби (кедра) в Ґорґанах“ й отримав диплом інженера-лісівника, організовує технічне лісівниче бюро „Сільва“, яке на договірних засадах допомагало вести лісове господарство у приватних лісах. Його постійними замовниками були Греко-католицька консисторія (власник десятків тисяч гектарів лісів у Карпатах) і Земельний Гіпотетичний Банк.

Праця у карпатських лісах супроводжувалася глибоким лісівничим аналізом й фаховими дослідженнями, постійним оцінюванням масштабів лісоексплуатації та вивезення потягами високоякісної смерекової деревини європейським деревообробним та будівельним підприємствам, і на торговельні ринки. Тоді ж зароджується ідея створення у межах греко-католицьких лісів у Ґорґанах Кедрового заповідника для збереження унікальних за природними умовами й казково мальовничим поєднанням лісових, наскельних, трав'яних і мохових рослинних угруповань, заростів жерепняків і леличів, видовим багатством тваринного світу. Самовіддана праця й наукове обґрунтування під егідою Фізіографічної комісії Наукового товариства ім. Шевченка, очолюваної Миколою Мельником, спричинилися 1934 року до заснування цього заповідника.

Світлої пам'яті Митрополит УГКЦ Андрей Шептицький писав: „Андрей Пясецький є інспектором церковних лісів Львівської архієпархії і має право виконувати всі дії, пов'язані з керуванням, вирубуванням,

продажем, завантаженням деревини на залізничних станціях, планами, культурами та іншими господарськими справами в цих лісах“. Така оцінка світової слави глави Української Греко-Католицької Церкви була неоціненним надбанням 25-річного лісового інженера Андрія Пясецького. Він продовжує фахову діяльність, бере участь у діяльності підпільного „Пласту“, одружується з пластункою Марусею Федусевич — донькою відомого українського адвоката, пише нариси, статті, вірші.

Але розпочалася Друга світова війна. Німеччина окупувала галицькі землі. А. Пясецький активізує свою політичну й громадську діяльність. На базі Дирекції лісів — знаряддя польської колоніальної політики — організовує Лісосировинний трест, бере на себе управління лісами, звільняє з посад продажних керівників і замінює їх чесними й патріотичними фахівцями. Проте згідно з радянсько-німецьким пактом зазбручанська територія увійшла до складу УРСР. Організаційну діяльність довелося припинити.

1940 року А. Пясецький влаштовується на працю у Львівському політехнічному інституті, отримує звання доцента кафедри лісової ботаніки, розпочинає піонерні лісотипологічні дослідження у західно-українських лісах. Його захоплює лісовий покрив Розточчя — підвищена ділянка Головного європейського вододілу, багата геологічними відкладами, моренами й валунами материкового зледеніння, нашаруванням кліматичних зон, ботанічним і зоологічним видовим розмаїттям, природним сумісним ростом у пралісових угрупованнях сосни звичайної й бука лісового. Він організовує у Янові (м. Івана-Франка) Лісову науково-дослідну станцію, закладає на Розточчі пробні площі й підбирає ділянку лісостану, на якій відмежовує лісотипологічний профіль завдовжки понад кілометр і їде в наукове відрядження до Києва для зустрічі з фундатором української типологічної школи відомим лісознавцем Петром Погребняком.

Це відрядження було вагомим стимулом для публікування двох цінних наукових праць із питань класифікації типів лісу й районізації лісів західних областей України та для захисту 20 лютого 1941 р. кандидатської дисертації „Карпатський кедр, його охорона і кедрові заповідники“.

З приходом того самого року радянської влади енкаведисти заарештували вченого, ув'язнили у Бригідках — львівській фабриці смерти. На щастя, його разом з невеликою кількістю в'язнів врятував від загибелі прихід німецьких військ.

30 червня 1941 року Українські Національні Збори у Львові проголосили відновлення Української самостійної держави на чолі з Ярославом Стецьком. Головував на зборах проф. Ю. Подольський, який підтримував Андрія в його ділових, новаторських починаннях. А. Пясецький дав згоду стати міністром лісів в уряді Я. Стецька. Але німецькі окупанти не визнали уряду Української держави. Через два тижні оголосили його розпуск, арештували Я. Стецька і С. Бандеру разом із 300 членами ОУН, розстріляли 15 її керівних діячів. Це, однак, не зламало вченого.

Андрій Пясецький повертається на Розточчя, де обіймає посаду надлісничого Янівського надлісництва. Він продовжив діяльність Янівської

дослідної станції та організував Український лісовий науково-дослідний інститут. Спільно з лісівниками й студентами Політехніки виконав великий обсяг ґрунтознавчих, гідрологічних, таксаційних і біометричних досліджень, підтвердив логічність класифікації лісів П. Погребняка і підійшов до кількісної оцінки екологічних умов і потреб деревних рослин.

Але в цей час сталася прикра подія. За наказом форстмайстра Ганса Барта з Янівського надлісництва було знято назву „дослідне“ і для нього в другому півріччі 1941 року доведено план заготівлі 24 тисяч кубометрів деревини, що означало знищення найціннішої частини лісу.

Андрій Пясецький з цим не погоджується, їде до Кракова, де в Головному управлінні лісів працював визначний учений, професор Ментель. Переконає його в тому, що знищення лісів Розточчя на Головному європейському вододілі загрожує екологічним лихом, і домагається надання янівським лісам назви „науковий об’єкт“. Розлючений таким поворотом справи Ганс Барт доповідає у гестапо, що надлісничий Пясецький не виконує його розпоряджень. І 8 січня 1942 р. вченого заарештували. Його справу вів гестапівець Освальд Мюллер — приятель Ганса Барта. На допомогу Андрію Пясецькому приїхав професор Ментель, але марно... Ніякий захист й авторитетні прохання професора не допомогли. Кожна суперечка з окупантом тягла за собою покарання...

За вбивство українськими підпільниками офіцера німецької поліції фашисти 26 листопада 1942 року розстріляли 100 заручників, зокрема 28 в’язнів, серед яких був і Андрій Пясецький...

Загарбники всіх мастей своєю важливою метою мають руйнування національної гідності поневоленого народу і нищення його талановитих діячів. Постать Андрія Пясецького є для нас зразком порядности та громадянської гідности, відданости високим ідеалам наукового поступу та охорони природи. На превеликий жаль, сьогодні, коли владними мужами ігнорується природоохоронне законодавство, коли надмірно рубають наші ліси задля експорту необробленої деревини за кордон, приклад громадянської позиції Андрія Пясецького, що поклав власне життя задля збереження розточанських лісів, є вельми вагомим і заслуговує на глибоку народну повагу.

ЛІТЕРАТУРА

Furdychko O. I. and Bondarenko V. D. 2000. Andrij Pjaseckyj. Pershopostati ukraińs'kogo lisivnyctva. Narysy do lisovoi' istorii' [Andrew Piasecki. Founders of Ukrainian forestry. Essays on the forest history]. Bibl'os. L'viv: 347—363 (In Ukrainian)

Goroshko, M. P. and Dudok, V. V. 1992. Lycar ukraińs'kogo lisu. Aksiomy dlja nashhadkiv [Knight of Ukrainian forests. Axioms for posterity]. Memorial. L'viv: 520-532 (In Ukrainian)

Goroshko, M. P. and Homjuk, P. G. 2011. Znachennja typologichnogo profilju A. Pjasec'kogo dlja ocinjuvannja zmin typiv lisu v umovah Ukraińs'kogo Roztochchja [The values of the A. Piasecki typological profile for estimating changes in forest types

in terms of Ukrainian Roztochia]. Naukovyj visnyk NLTU Ukraïny. L'viv: 16—20 (In Ukrainian)

Goroshko, M. P., Dudok, V. V. and Homjuk, P. G. 2009. Profil' typiv lisu Andrija Pjasec'kogo. Putivnyk [Profile of Andrij Piasecki forest types. Guidebook]. NLTU Ukraïny. L'viv. 25 p.

Homjuk P. G. and Mel'nyk M. M. 2003. Osoblyvosti dynamiky taksacijnyh pokaznykiv derevostaniv na profili A. Pjasec'kogo u riznyh typah lisu [Features of dynamics taksatsiynyh performance stands at profiles A. Piasecki in different types of forests]. Materialy 55-i' nauk. – tehn. konf. stud. ta aspirantiv UkrDLTU: „Vedennja lisovogo, myslyvs'kogo i sadovo-parkovogo gospodarstva ta ohorona dovkillja“. L'viv, 9—11 kvityja 2003. L'viv: 65—72 (In Ukrainian)

Pjasec'kyj A. 1998. Encyklopecija ukrai'noznavstva. T. 7 „Perevydannja v Ukraïni“. L'viv: 24—25 (In Ukrainian)

Pjasec'kyj, A. 1942. Pro pobuduвання i biologichnyj rozvytok rjadu typiv ukrai'ns'kogo lisu [On building biological and development a series of Ukrainian forest types]. Ukraïns'ke vydavnytvo, L'viv. 112 p. (In Ukrainian)

SUMMARY

Myhajlo Golubec'

ANDRIJ PJASEC'KYJ — PROMINENT SCIENTIST FORESTER, UKRAINIAN PATRIOT, PUBLIC ACTIVIST

The famous Ukrainian scientist in the field of forest ecology and social activist. Carpathian forests with *Pinus cembra* composed investigated. He developed the first natural and historic regionalization of forests of Western Ukraine. This scientist of ecological concept and methods of construction of Ukrainian forest types series and their biological development has elaborated. During the years of German occupation put conservation efforts from felling of Yaniv forests in Roztochia. For this he was arrested and killed by the German fascist.

Key words: scientist, forester, forest types, development, *Pinus cembra*, conservancy.